

U DANIMA SRDŽBE I GNJEVA*

Iz dnevnika 1945.

► Piše: fra Lucijan Kordić

1. ZBOGOM, RODNI KRAJU!

SPOMINJATI se onih tragičnih dana – to je kao ponovno doživljavati tragediju: pustoš i bijeg, ubojstva i krvoštva. Ratna zlodjela i nevini grobovi posijani su posvuda i na svim stranama. A ja ću se ograničiti na doživljena zlodjela jugoslavenskih partizana, koji su se borili pod imenom »Narodno-oslobodilačke vojske« i pod devizom »borba protiv okupatora« u godinama 1941-1945. Ustvari, oni su se borili pod vodstvom Moskve kao njezini Quislinzi, da bi poslije rata u budućoj Jugoslaviji mogli uspostaviti komunističku vlast.

Tek je glavni grad Hercegovine Mostar pao u ruke »Narodno-oslobodilačke vojske«, nad Hercegovinom je počeo padati mrak. Zavladao je noćni strah, obračunavanje, osveta i pokolji. Gdje god su partizani dospjeli, počeli su s paušalnim likvidiranjem ljudstva, zatvorima i kaznama bez ikakva, pogotovu nepristrana, pravedna suda. U Posuškom Gradcu bio sam kapelan 1943-1945., kada sam 15. veljače iste godine 1945. dao se, pred nasiljem, u bijeg preko planina.

* Tekst donosimo u izvorniku.

Partizani nisu mogli naći u Hercegovini svojih pristalica pa su poradi toga optuživali hercegovačke franjevce, da su tome krivi te da treba najprije njih ušutkati, odstraniti: *likvidirati*. I zaista, hercegovački hrvatski puk nije mogao ići u partizane, ni priključivati se njihovim odredima, jer je smatrao njihov komunistički pokret bezbožničkim, koji planira i najavljuje drugu Jugoslaviju, i gdje će opet vladati diktatura i gdje će narod biti potlačen. Partizane se je smatralo »šumskom bandom« te bi bila izdaja njima se pridružiti. Narod je htio živjeti u miru u svojoj slobodnoj Državi Hrvatskoj. Zato je krvava likvidacija franjevaca odmah započela. U tom tamnom vremenu dr. fra Leo Petrović, provincijal, uputio je povjerljivo pismo na latinskom jeziku svoj subraći: da minimalno službeno osoblje po župama i samostanima treba na mjestu ostati, a drugi svi – ako hoće – mogu se privremeno skloniti i nekamo poći. Moj župnik, O. Milivoj Bebek, bio je mišljenja, da se i ja nekuda sklonim. Tim više, što su sa svih strana stizali glasovi, kako partizani zatvaraju i ubijaju fratre redomice. O. Martin Sopta, O. Zdenko Zubac, O. Slobodan Lončar, O. Paško Martinac preko noći nestaju. Ubijeni su. Sami

Približavajući se Širokom Brijegu, jugokomunisti su poručivali puku da će ga žestoko kazniti, a fratrima da se nemaju čega bojati.

Partizani su, nakon borbe i okršaja, zaposjeli Široki Brijeg, koji je sa svojim franjevačkim samostanom, u romanskom slogu građenom crkvom te gimnazijom, bio vjersko i kulturno središte Hercegovine. Odsad je on tako čvrsto čuvan i opkoljen, da se nedjelju dana nakon okupacije još ništa ne zna, što je se tamo zbililo, ali se slutilo, da se je nešto strašno dogodilo.

Na 14. veljače 1945. posjetio sam O. Valu Zovku, župnika u župi Kočerin – 9 kilometara daleko od Širokog Brijega – s njime je tada bio i sestrić O. Andrija Topić, mlađi 26-godišnji svećenik; bolesnik od Tbc. Ni oni nisu imali točne predodžbe o situaciji na Širokom Brijegu. Ovu dvojicu franjevaca jugoslavenski partizani su poslije doslovce zaklali, 21. svibnja 1945.; i to pred očima zapomagajuće i očajne majke, Šime Topić, majke O. Andrije Topića i ujedno sestre O. Vale Zovke. Na neisporedivu žalost, to strašno na Širokom Brijegu je bilo: partizanski korpus, pod zapovjedništvom Srbina Petra Drapšina, osvojio je 6-8. veljače 1945. to mjesto: a kada su ušli u samostan, na 7. veljače 1945., sve su u njemu prisutne fratre poubijali: njih 29, a od toga broja dvanaestoricu su polili benzinom i u zrakoplovnom skloništu zapalili. Stigavši partizani na Vranić – zaselak između Posuškog Gradca i Broćanca – gdje se je nalazila gostionica Joze Begića, njegova kćerka Franjka povjerala mi je, da partizani snuju, kako će izvršiti odmazdu nad fratrima na Širokom Brijegu. U tome duhu također Radio Beograd pravio je sličnu propagandu. Tada sam na Široki Brijeg poslao kurira, da tu prijetnju franjevcima dojavim; ali ih se nije ni izdaleka moglo uvjeriti, da bi se nešto takva uopće moglo dogoditi. Kasnije je se saznalo čak i to: da su partizani slali fratrima poruke, da se ne trebaju »ničega bojati«! Međutim, nad Širokom Brijegom izvršen je totalno savršeni i krvavo goropadni zločin. Široki Brijeg trebalo je iskorijeniti, sa zemlje izbrisati; i ni ime mu se nije smjelo spomenuti. Moralo ga se zvati Lištica. Na zločin na Širokom Brijegu narod je jednodušno reagirao nijemom, dubokom i ne-

zapamćenom boli. Tek su procvilili prigušeni stihovi poluglasne gange: »Lištica se samo voda zove, / a Široki... to je ime tvoje«.

Kada sam se odlučio, da bježim od smrti i otidem iz Posuškoga Gradca, na 15. veljače 1945., to je uistinu bio zadnji čas, jer teško da bih se mogao kasnije spasiti. U samoj župi, nakon konačnog dolaska partizana, zavladao je veoma teška atmosfera nesigurnosti, straha i sumnjičenja. Takvu situaciju stvaraju partizanske vlasti, gdje god dođu: da lakše mogu kontrolirati i vladati te svaku vrst represije vršiti. U Posuškom Gradcu čovjek sa čovjekom više ne razgovara povjerljivo; pogotovu je nestalo veselih mladenačkih sijela: sastanaka-teferića i guslarskih pjesama. Partizanski odbornik u selu Mile Oreč – uvjereni komunist, a poslije pokajnik i obraćenik – poručuje mi, da se je na partizanskom sastanku u Posušju o meni razgovaralo, ali da me se smatra »narodnim čovjekom«. Moj zaključak je bio: dok se je razgovaralo, to je slab znak! U isto vrijeme partizani u župi uvode pravi crni teror. Pljačkaju narod, koji je dosta siromašan; i za vrijeme rata još više osiromašio; nasilja se redaju. Iz sela odvođe grupu ponajboljih mladića, među njima Antu Grubišića-Durešića, krojača, i strijeljaju ih u siječnju 1945. kod groblja u Mamićima. Razloge se nitko ne usuđuje pitati; od straha nikome to ne pada na pamet. Opća zabrinutost i hladna tuga kao zima, kao noć ispunila je duše svijeta. I ljudi su se kao potišteni samci i zastrašene sjene dvorištima, nживama i putovima vukli.

Kasni večernji mrak spustio se je nad Posuškim Gradcem, a ja sam ga ostavljao. Odluka je pala u svega nekoliko sati. O. Tihomir Zubac, kapelan u Grudama, stigao je u župski stan. I on se pokreće, bježi. Sa župom i župljanima u Posuškom Gradcu bio sam veoma povezan; teško mi je šutom iščeznuti, ali ovaj put to mora biti. Ipak se s nekim pozdravljam.

Ivan Vranjković, videći me gologlava, daje mi svoju zimsku kapu. Putujem preko Broćanca i Cerovih Dolaca. Odjednom vidim, stvorila se čitava masa bjegunaca, da sam se malne prestrašio ne mogući uzeti eventualnu odgovornost za njih. Napokon smo izbili u Rakitno. Odsjeli smo kod župnika O. Bogdana Čubele, koji nas nahraniio skuhavši nam puru. Tek sam nakon 20 godina kasnije mogao jesti prvi put to regionalno hercegovačko jelo; nekada hrana siromašnih, a danas specijalitet u restoranima. Ostali pridruženi bjegunci nisu dalje od Rakitna išli, dok sam ja s O. Tihomirom Zubcom put nastavio preko Konjskoga prema Blidinjama. Srećom duboki snijeg, koji je obilno u veljači bio pokrio zemlju, na površini bio je sav zamrzao, da smo mogli povrh njega hoditi; drugačije bilo je nemoguće prosljediti. Uvečer smo stigli u blizinu Borove Glave i u jednoj sjenici prenočili. Vran, Blidinje i Čvrstica meni su vrlo poznata mjesta i planine. Kao dječak, kao student, tamo sam često boravio. Ljetovao sam na Dragaljcama tamo, gdje je Djevojački Grob i gdje je moja obitelj imala vlastito planinarsko zemljište. Nekada sam na podnožju Vrana čuvao janjce, dok sam u svojim rodnim Grljevićima bio vičan svim drugim čobanskim i seljačkim poslovima i radovima, od sadnje duhana do žetve i branja grožđa. Kada je dan osvanuo, preko Doljana krenuli smo prema Jablanici. Stigavši u Doljane oko podne, ušli smo u jednu seljačku kuću i tražili, molili šta god za jelo. Kazavši tko smo, domaćica je bila sva u brizi, da nas što bolje posluži, ali ne znajući za razloge toga čudnoga našega putovanja i bijega, htjela je to znati, a kada smo joj ukratko ispovjedili i ocrnali situaciju – sva iznenađena i prestrašena uzviknula je: »Kada vi morate bježati, a što će onda biti od nas!« Dolazimo u Jablanicu. Taj čitavi put bio je prevaljen pješice. Tek sada možemo sjesti u vlak. Susrećemo odrede vojske

Nezavisne Države Hrvatske, koji se povlače. Vlakovi su prepuni i često nemogući. U okolnim brdima odjekuje pucnjava i vodi se borba. Od Bradine pa dalje nismo više mogli putovati vlakom. Išli smo i prelazili preko Ivan Planine. Snijeg je širom kiptio. Najedanput smo morali stati. Zapovjednici hrvatske vojske zastavljaju svijet, koji je isto tako bježao, i svrstavaju ga u vojsku. Jedan časnik pride k meni, vičući: »Zar se tako brani Hrvatska!?« Da se obranim, rečem, da sam fratar i svećenik, a on mi odgovori: »Upravo i trebamo svećenika za vojsku«. Nastavim i dalje svoju obranu, da sam bolestan i tuberkulozan. Na to me je pustio. Zbilja poradi tuberkuloze proveo sam na liječenju u Novom Marofu i na Iriškom Vijencu, primajući obostrani pneumotorax. Dospijem u Sarajevo, gdje sam se u franjevačkom samostanu zadržao nekoliko dana. Tu sam se rastao s O. Tihomirom Zupcem, kojega nikada više nisam vidio. Nestao je kod povlačenja na krvavim stazama Bleiburga.

Cilj mojega putovanja bio je Zagreb. Nikada nisam mislio, da ću opet odatle morati dalje poći. Nadao sam se skoro povratiti u Hercegovinu, ali burni val iseljenštva i izbjeglištva bacio me je u daleki svijet. U taj ogromni svijet nekada sam živo želio otići, ali u normalnim prilikama. Ustvari, godine 1939. bio sam određen na studije na sveučilištu u Breslau. U tome sam bio spriječen, jer se je upravo tada na Istočnome frontu pojavio rat i ujedno kod mene izbili prvi znakovi Tbc. U Zagreb stignem vlakom u sto muka, budući da su vlakovi bili prenatrpani. Čak i teretni vlakovi u to vrijeme bili su dobro došli i primali su putnike. Jureći linijom Slavonski Brod-Zagreb,

osjećao sam, da se rat bliži svojemu završetku, i vjerovao, da će Hrvatska naći svoj mir u slobodi. Ranim jutrom 21. veljače stignem u Zagreb, koji je tada bio prava košnica ljudstva, kao da se je cijela Hrvatska u njega slegla. Nastanem se na Pantovčaku, gdje su hercegovački franjevci imali boravište, stan-kuću s vrtom.

Za jednoga Hercegovca Zagreb je pojam. On rado govori o njemu. I ja imam tu istu naklonost; ali ovaj put nisam mislio ići, niti se nastaniti u njemu. Teška ratna situacija dovela me je u njegovu sredinu. Kroz to vrijeme boravka u Zagrebu nastojao sam ga upoznati: njegove galerije, muzeje i parkove. Tu sam prvi put u hrvatskom Kazalištu prisustvovao predstavi Gotovčeve opere »*Eros onoga svijeta*«. Ostao sam iznenađen njegovom melodijom i narodnim plesom.

Otada sam ostao uvijek privržen prema toj vrsti glazbe. Jednoga dana spuštajući se niz Pantovčak uputim se sa svojim profesorom francuskog jezika na Širokom Brijegu, O. dr. Svetozarom Petricom, velikim humanistom i čovjekom širokih obzora, a stajao je na političkim postavkama hrvatskoga jugoslavenstva. Sav radostan saopćuje mi: »Evo smo na vrhuncu rata, a prvi put čujem jutros na Radio Beograd riječi bratstva i jedinstva!« Pod jugoslavenskim komunističko-partizanskim režimom odležao je kasnije više godina teškoga tamnovanja u zatvoru u Zenici.

U Zagrebu sam se, među drugima, više puta susreo i s katoličkom pionirkom prof. Maricom Stanković, ženom, koja je u Hrvatskoj inaugurirala laički ženski institut, kada još ni Vatikan nije o tome imao jasne pojmove. Tek nakon II. svjetskoga rata, u vezi s tim pitanjem, Pio XII. objavio je 1947. konstituciju »*Provi-*

S fra Tihomirom Zupcem nastoji pobjeći na Zapad, i to prema Zagrebu. Tu se mislio skrasiti i dovršiti započete studije. Ali sudbina im je bila posve drukčija.

da mater«. Ona je bila svjedok svih religioznih hrvatskih gibanja, posebno između dva rata, počevši djelovati skupa s dr. Ivanom Merzom, da pod komunističkim režimom nastavi taj

**U Zagrebu se druži s
ondašnjim zauzetim katoličkim
intelektualcima. Mnogi od
njih ne će imati sreće kao on
i zamest će ih vjetar svršetka
Drugog svjetskog rata.**

apostolat, svršivši u komunističkom jugoslavenskom logoru, kao i mnoge od njezinih sljedbenica. Orlovskim organizacijama Ivana Merza, čija je sekcija bila i u gimnaziji na Širokom Brijegu, pripadao sam i ja te pod vodstvom dr. Franje Nevistića, tada višeskolnoga đaka, izvodio gimnastičke društvene vježbe. Tada sam imao priliku također upoznati u Zagrebu neke hrvatske pjesnike. Na recitalu suvremene hrvatske mlade lirike, po samim pjesnicima, susreo sam se tih dana s Vinkom Nikolićem, Jeronimom Kornerom i Vinkom Kosom. Zagreb sam prvi put vidio, kada sam u siječnju 1941. putovao u spomenuto lječilište Novi Marof; kada se je u njemu kočila srpska vlast i repeljila šajkača. Sada 1945., usprkos svim vanjskim i nutarnjim neprilikama i raznim drugim problemima, u Državi Hrvatskoj njezin glavni grad i narod ponosni su; svjesni su veličine toga povijesnoga događaja. Međutim, »rat nije nikome brat«, posebno njegov ishod zaokupio je tadašnji Zagreb kao mora. Na zagrebačkim ulicama susrećem široko-briješkoga đaka prof. Mirka Matijevića, djelatnika u samome gradu, koji mi pun rodoljubne tišnje izjavljuje: »Nas su, naši tobožnji pokrovitelji Talijani, još u samome početku udarili maljem po glavi!« U tom nelojalnom odnosu Talijana prema mladoj Državi Hrvatskoj on je pronalazio izvor svih naših sadašnjih zala.

Nad Zagrebom je ogranulo proljeće. Mjesec svibanj se je nervozno primicao. Upravo u te dane osjećaj nesigurnosti te panika rata na svr-

šetku pela se je do mrkih oblaka. Svima je bila tako žarko na srcu jedna ideja: da poslije rata Država Hrvatska preživi. Za tu sretnu viziju izgledi su bili slabi. Svima je bila vrlo do-

bro poznata tragična činjenica: da Hrvatska Seljačka Stranka – najjača hrvatska stranka prije rata – u svojim vrhovima i u svojem vodstvu ne samo da se nije solidarizirala s pojavom Države Hrvatske, nego se je ona jasno i javno opredijelila za jugoslavensko rješenje hrvatskoga pitanja: dr. Juraj Krnjević je sudjelovao u Londonu u jugoslavenskoj četničko-velikosrpskoj vladi; ing. August Košutić pridružuje se jugoslavenskim partizanima; dr. Ivan Šubašić postaje predsjednik kraljevske vlade u Londonu i ministar vanjskih poslova komunističke jugoslavenske vlade u Beogradu, dok je dr. Vladko Maček, u tim revolucionarnim i burnim danima, pokazao se kao nedorasta i antipolitička ličnost te pristaša Jugoslavije. Njihov stav i politiku potvrdila je Jalta. Zagreb je slutio i predosjećao sve najgore. Ipak vjera i moral svijeta bili su na zamjernoj visini. To u prvom redu vrijedi za vojničke formacije. Osjećaj i volja većine masa bila je: *nastaviti borbu za Državu Hrvatsku, čak i u hrvatskim šumama*. U to su se počeli širiti ozbiljni glasovi o povlačenju hrvatske vojske prema austrijskoj granici ususret Saveznicima. Pitalo je se crkvene nadležnike na Kaptolu: a što će biti s nama svećenicima, koji su u to vrijeme masovno iz provincije prispjeli u Zagreb? Odgovor je glasio: idite i ostanite s narodom! U toj situaciji Prosvjetna bojna organizirala je kurs vojničke obuke za svećenike, da bi se s vojničkim životom i njegovom disciplinom upoznali. Kurs su vodili prof. Danijel Crljen i ing. Karlo Mirth. Ja sam ga

pohađao. U Jugoslaviji, kao student bogoslovije, vojsku nisam služio; a u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, mi svećenici bili smo od vojne službe izuzeti. Nakon kursa u svoj napetosti vremena i hitnji bili su nam podijeljeni činovi. Dobio sam čin satnika. On vjerojatno bijaše znak borbe za domovinske ideale; ali i strahoviti predznak tragičnih dana, koji neminovno slijede.

2. POD KRVAVOM ZVIJEZDOM BLEIBURGA

POSTALO je tako vidljivo, da je II. svjetski rat završio, ili već završava. A Država Hrvatska još je tu; i Zagreb je njezina prijestolnica. Ali još za koliko? Cvjetne svibanjske zore sviću, ali njih mute svakojake nemirne slutnje. Postavljaju se pitanja i daju odgovori i alternative. Javno se govori o tim alternativama: nastavak borbe u hrvatskim šumama; ili okršaj s komunističko-partizanskim jedinicama pred samim Zagrebom; ili povlačenje predajući se Saveznicima u Austriji. Hrvatska vlada odlučila se je za povlačenje; i u tren oka svi to znaju i svi su na nogama. Zašto povlačenje!? Kaže se: nema više smisla hrvatsku krv prolijevati, i da se barem narod i vojska spasi; jer se je vjerovalo u »Bijeli Zapad«; jer se je bojalo komunističke i srpske krvave odmazde; konačno: Hrvatska vlada i Zapovjedništvo dali su naredbu, u ovim teškim ratnim vremenima – mislilo se je – njih treba slušati u vidu općeg dobra. Tako Hrvatska ostavlja samu sebe. Masovno se srta u iseljništvo, u tuđe zemlje i strani svijet, vjerujući, da će nekim čudsnim zaokretom ili diplomatskim zahvatom Hrvatske Vlade biti moguć opet normalan, čak slavodobitan povratak. Mnogi su vjerovali i u to: da će izbiti neposredni sukob između Zapadnih Saveznika i Sovjetskoga Saveza, gdje bi Hrvatska – kao antikomunistička zemlja na krajnjem

Zapadu – imala šanse biti i ostati slobodna Država Hrvatska. Te nade i vjerovanja te vrhovna državna zapovijed pokrenuli su hrvatski svijet. Od granica Hrvatske do međa Austrije počele su polaziti, migoljiti, juriti kolone ljudstva bez kraja i konca. Računa se, da je u tim beskonačnim masovnim pokretima bilo do 500.000, zajedno vojnika i civilnog življa.

Na 6. svibnja

1945. u sklopu Prosvjetne bojne s ostalim narodom krenuo sam na put. Još samo prije niz dana bio sam pribavio u skladištima u Zagrebu jednu vrst vojničkog odijela, koje nije imalo određenih vojničkih znakova. Pravac mojega putovanja: mojega odreda bilo je u smjeru Celja, Dravograda i Bleiburga. Taj put sam većinom prevalio na noge, koji put sam se poslužio kombijem ili seljačkim kolima. Duljina toga napornoga, zamršenoga i mučeničkoga puta iznosila je kojih 200 kilometara.

Prva postaja i odmor bio je u Samoboru. Na livadi u jednome osunčanom i cvjetnom jarku među vojnicima i putnicima opazim tik do mene Vinka Kosa. Njega sam još jednom kasnije susreo kod Celja u društvu prof. Stanka Vitkovića. Bili su potišteni i puni pitanja: kamo i zašto!? Ti mladi profesori književnici i pisci nestali su u viru bleiburške tragedije. Sve što smo dalje i dulje išli naprijed, kolone i nizovi ljudstva bili su mnogobrojniji tako, da se je često moralo putovanje i povlačenje prekidati; zastajati i čekati, dok se cesta ne pročisti i daljni prolaz omogući. Više puta izbijao je, među žurećim putnicima i vojničkim postrojbama, nered i gužva. Mjestimično, ali rijetko, bilo je i okršaja s jugoslavenskim partizanima. Koji put bilo je i ranjenih. Naišavši na jednoga mrtvoga

vojnika pokraj ceste, naredio sam i pomogao, da ga se pokopa. Hranu je nosila vojska, jednako tako i civili. Kadkada su se obroci na odmaralištima spremali; skupine i odredi za se ili

pojedina napose. Noćivalo se pod vedrim nebom ili po seljačkim slovenskim jarama i skloništima. U jednoj slovenskoj crkvi, kada smo htjeli ući i pomoliti se – župnik nas je molio, da to ne činimo, jer

bi mu mogli bogomolju zanečistiti ili još gore: moguće kojom bolesti zaraziti. Na cijelom tome mukotrpnome putu Izlaska i Povratka slovensko je stanovništvo bilo ljubazno i susretljivo. Jedan me je seljak pitao: »Gospodine, što se to zbiva... cijelu nedjelju dana prolazi, bježi svijet, kao da se cijeli Balkan iseljava!?!«

Na određenoj postaji tih putujućih kolona, u vrtlogu mnoštva susretnem svojega profesora hrvatske književnosti dr. fra Otona Knezovića, vrsna franjevca svećenika i rodoljuba. U razgovoru o putovanju i događajima reče mi: da vojnici postaju opaki, da psuju Boga i Poglavnika. On je nakon Bleiburga ostao živ; poslije prebjegao u inozemstvo te umro u USA 1964. Pričao mi je, da ga je na povratku u »Maršu smrti« negdje kod Varaždina susreo na konju neki partizanski oficir i pitao ga: što je i tko je. Nakon što mu je sve i otvoreno rekao, oficir je zavikao: »Bogati... od Širokog Brijega... i još si živ!« Nije mu se ipak osvetio. Pustio ga je dalje proći. To je rijetka sreća i iznimka u tome masovnome hrvatskom pokolju i krvoproliću.

Auti... seljačka kola... odredi vojnika... civilno pučanstvo svakoga staleža i zvanja ide, kreće se u povorkama, u kolonama naprijed iz dana u dan, dok 14. svibnja nismo stigli pred Dravograd. Hrvatsku su

vojsku zaustavili Bugari, jugoslavenski partizani i stigla rusko-sovjetska vojska. Nastao je zastoj, ne može se naprijed... ne može se izravno prijeći preko Drave. Mora se u to popodne, koje naginje k večeri, ostaviti sve teže stvari i uputiti se preko brda kroz šumu prema Bleiburgu. Tu sam i ja ostavio svoju uprtnjaču sa svim stvarima i potrepštinama. Organizacija pokreta gotovo je iščezla. Masa svijeta se je miješala i pokrećala. Kakva je sve bila opća zbrka, strka i komešanje u to vrijeme pred Dravogradom, neka bude samo to spomenuto. Tu sam se slučajno susreo s meni dobro poznatim fratrom još iz školskih dana, O. Danom Čolakom. On je bio vojnički kapelan i u sustavu svoje jedinice. Videći ozbiljnost časa i položaja, odlučismo ići dalje zajedno. Nisam ni okom trenuo, a on se je strjelomice pred mojim očima izgubio. Više se nismo vidjeli. Nestao i iščeznuo u bleiburškom pokolju.

Na 15. svibnja 1945. ujutro stignemo na Bleiburško polje. Okolo njega brda i planine, a neposredno oko njega redaju se brežuljci. Negdje u sredini polja niže se niz mrkih borova. Vrijeme je poluoblačno, ali dosta lijepo. Polje je prekriveno mnoštvom hrvatskih vojnika i civilnoga svijeta. Svakim časom sve više pridolaze, gomilaju se. Hodam od grupe do grupe; od jedinice do jedinice. Slušam razgovore i sabirem dojmove. Na rubu polja vidljiva je žica-ograda. Iza nje odmah logoruju Englezi i savezničke straže. Dobio sam dojam, da su napokon te hrvatske mase u povlačenju odahnule i da su sretne, što su, valjda, do cilja stigle. Vlada stanovita nebriga, sigurnost, čak i veselje. Oko podne nadlijetali su saveznički zrakoplovi, a sabrani svijet je mahao rupcima, očito u znaku pozdrava i skoroga sretnoga susreta. Pod borima na Polju plandovali su odredi Crnogoraca sa svojim svećenicima popovima, koji su se također povlačili s hrvatskom vojskom. Približim se i čujem, kako

dotični vojnici Crnogorci zabrinuto pitaju svoje svećenike popove: »Što će od nas biti... što sada?« Odgovori glase: »Poglavnik¹ i Sekula² vode... oni znadu dobro: što i kuda!« Pronose se glasovi – među užim kružnicama – da je hrvatska delegacija, sastavljena od Herenčića, Servatzya i Crljena – otišla na pregovore u mjesno Savezničko Zapovjedništvo. Ta vijest je bila veoma utješna te se vjerovalo u povoljni, pozitivni završetak tih razgovora. Nebo je postajalo oblačnije. Oko 16 sati počinje sitna kišica rominjati. Stižu naredbe i prenose od usta do usta: da se odloži oružje. Opažam veliko nezadovoljstvo i uzburu: što to znači... i zašto! Vidio sam gorku smućenost i suze u očima vojnika, dok su odlagali oružje. Zatim slijede daljne naredbe: da se svrstamo u redove i predajemo. Nitko ne zna točan izvor tih naredaba. Nimalo nije bilo jasno: pod kakvim uvjetima i kome se zapravo predajemo; niti se zna: kakva će biti sudbina tih predanih vojnika i časnika, civilnoga ljudstva. Teška i ubitačna melankolija, kao oblačno i zatvoreno nebo, spustila je se na mimohod hrvatskoga

življa, koje se kao u sprovodnoj porvori predaje. Protiv vjere se vjeruje, da su hrvatski pregovarači to naredili i uredili. Kratko vrijeme nakon predaje i nakon par kilometara pojavljuju se jugoslavenski partizani i govore: »Drugovi, rat je svršio... vi se trebate nahraniti i odmoriti... i počić svojim kućama«. To su bile tako milozvučne riječi, a nas je počela hvatati jeza, jer smo osjećali i uvidjeli, da smo zarobljenici u rukama partizana, čiju smo nevjeru, neprijateljstvo i okrutnost već poznavali. Opet je i u ovome trenutku živjela i sjala hrvatska vječna nada i hrvatski idealizam. Mislilo se je: vojska i narod su manifestirali svoju volju i očitovali političke težnje pred Saveznicima, a oni će volju toga naroda poštivati i dati Hrvatskome Narodu njegovu pravicu. I sam sam tako vjerovao i odgovarao, dan nakon predaje, hrvatskim vojnicima, koji su me pitali o našem vojno-političkome položaju. Tek kasnije u izbjeglištvu – odnosno nedavno – neke je stvari moguće bilo razjasniti. Saznala se je istina o cjelokupnom kompleksu te tragične hrvatske predaje. Naime, London i

Washington u načelu bili su spremni hrvatsku vojsku i ljudstvo primiti, kako to uostalom zahtijeva međunarodna Haaška i Ženevska konvencija o zarobljenicima. Međutim, poslije spomenutih pregovora s hrvatskom delegacijom tu su predaju na terenu izvršili – i to bezuvjetno – britanski general Scott i partizanski komesar Basta. Iza njih su stajali – s engleske strane – britanski ministar za Sredozemlje, Harold Macmillan, koji je na svoju vlastitu inicijativu izdao naredbu za bezuvjetnu predaju jugoslavenskim partizanima: moguće, da on u toj aferi predaje svoju odgovornost. S jugoslavensko-partizanske strane stajali su i odigrali ulogu u predaji komandanti Koča Popović, Kosta Nađ i Peko Dapčević. Rezultat bleiburške bezuvjetne predaje u ruke jugoslavenskih partizana bio je taj: da je po zelenim slovenskim dolinama, jamama i škripama – i u marševima smrti – strojnicama pokošeno, pobijano i zaklano oko 300.000 ljudstva, od kojega 200.000 Hrvata. Tu je izginuo i cvijet hrvatske mladost i hrvatske inteligencije. Kada je poslije mnogo godina bleiburški pokolj

Hrvati na Bleiburškom polju

¹ Dr. Ante Pavelić

² Sekula Drljević, crnogorski političar

komentirao Tito, onda je rekao: da su se morala ta ubojstva napraviti, da bi se zadovoljilo Srbe, dok je Đilas odgovorio: da se te Hrvate nije pobilo, oni bi razorili Jugoslaviju! Kako sadističke, kako krvave fraze nad tolikom masovno prolivenom krvi! Bleiburg je prozvan hrvatski Super-Katyn.

Od Dravograda do Maribora te od Celja do Kočevlja jugoslavenski su partizani po višem nalogu kolektivno strijeljali Hrvate: u manjim ili većim grupama i formacijama, počevši od 1.000, 2.000 do 10.000. Apokaliptička kob Bleiburga i čitava krvava sječa usjekla se je u raskrvaljeno srce naroda; ušla u književnost. A narodni pjevač, sav užasnut probugario je svoju tužaljku: »*Bleiburg Polje – groblje od Hrvata; i ja svoga tu izgubih brata*«.

A što se tiče pregovora, što ih je vodila hrvatska delegacija sa savezničkim zapovjedništvom i predstavnicima jugoslavenskih partizana – za njihov negativni ishod hrvatski vojnici i civilne osobe nisu znale, osim možda pojedinci. Zarobljeni Hrvati za tu bezuvjetnu predaju jugoslavensko-partizanskim dželatima saznali su pravo tek onda, kada su goloruki došli pred njihove ubojite strojnice. To je delikt vapijući u nebo i grozni skandal, koji je na Bleiburškom polju učinila hrvatska delegacija: da nije imala ni snage ni vremena svom narodu tu tragičnu situaciju objasniti, jer je tu pažnju hrvatski vojnik i rodoljub zaslužio. Tada u to vrijeme slovenske i hrvatske šume bile su prazne te bi se hrvatsko ljudstvo i vojnici i te kako znali i mogli spašavati. Hrabri i rodoljubni hrvatski vojnik ne bi srtao u žvalje tako zločesta neprijatelja kao »janje na zaklanje«.

Povratak od Bleiburga natrag u domovinu – nije to bio povratak svojim domovima u poslijeratnom miru, nego marš u logore smrti, postrojavanje pred strojnice. To je svaki od nas na povratku u Hrvatsku sve

više, sve jače i sve jasnije osjećao. Samo putovanje do Bleiburga i opet natrag predstavljalo je odveć veliku kilometražu, koja iscrpljuje. K tome pridolazi cjelokupni fizički i moralni položaj zarobljenih ljudi. Neizvjesnost, umor, glad, resignacija i očaj sve su više prevladavali. Partizanski pratiodci i njihove mjesne straže sve su bili nepravedniji, goropadniji i okrutniji. Jednoga mladića, mladoga Slavonca, koji je vrlo oslabio i obolio, jedva su partizani pristali, da ga posade na seljačka kola, dok je on u isto vrijeme gorko plakao: »Nikada me moja majka ne će više vidjeti!« Sve je bjelodanije postajalo: da ljudski život više ništa ne vrijedi. Ustaše su skrivali svoje ustaške znakove, dok su domobrani mislili, da su pošteđeni, ali se je na njih pljuvalo i kape im se prezirno i nasilno skidalo s glava. U tim tragičnim prilikama i neprikladima, u kilometričnim kolonama ljudstva, u iznemoglim i shrvanim danima i tamnim i opasnim noćima nije se moglo lako znati i vidjeti: gdje su i kada pojedine skupine, ili pojedinci, bili odvajani i ubijeni. Hrvatske vojnike su pljačkali od onoga malo, što je još bilo ostalo; posebno u času, kada je kolona od vremena do vremena morala zastati. Tako je taj halt povorke, u kojoj sam marširao, bio i u Dravogradu. Neki partizanski vojnik, sav očupan i rutav, priđe mi i traži, da mu tu usred grada, na trgu svučem i dam hlače, a on će mi dati svoje prljave i poderane. Moje hlače bile su polukožne i u dobru stanju. A kada sam ih pod silu počeo svlačiti, išlo je teško poradi znojave sljepljenosti i njihove uskoće – on ih je sam uz psovku sagnut počeo s mene svlačiti. Bio sam u dilemi: da mu poradi njegove grube nasrtljivosti i mojeja po-

vrijeđenoga ponosa skočim na glavu, ali to bi bio moj svršetak. Na tom žalosnom putu susreo sam O. Anđelka Nuića, koji se je ukraj ceste svadao s jednim partizanom, koji mu je htio oteti sat. Isto tako u istoj koloni susreo sam i prof. O. Brunu Adamčika i svega izmučenoga O. dr. Bonu Jelavića, obojica moji bivši profesori. Nijednoga od svih ovih spomenutih nitko više nije vidio. Progutala ih je krvava partizanska srdžba. Nekoliko krasnih hercegovačkih franjevačkih mladića svećenika, vidjevši da je povlačenje na redu, a da lakše na putovanju prođu – obuku na polasku iz Zagreba, u zadnji čas, crno ustaško odijelo, na skladištu nije bilo drugih. Te mladiće – među njima nezaboravni mladić O. Lujo Milićević – kasnije su jugoslavenski partizani bez milosrđa i automatski likvidirali.

Nisam točno znao, a niti mogao znati: koliko još vremena moram tako ropski i zarobljenički pješačiti, da se dohvatim granice Hrvatske; ali moje snage bile su pri kraju. Noge su me počele izdavati, a pluća više nisu izdržavala. Nemoći dalje ići: to znači potpisati sam sebi smrt! Odlučim bježati. Straže, koje su nas pratile, nisu uvijek bile tako guste, a noći su pogodovala. Tako 15. svibnja pobjegnem iz marša smrti u šumu, koja je počimala odmah od ceste. Ipak je to bio velik rizik. Zašavši koji kilometar daleko u krcatu slovensku šumu, survao sam se sav iscrpljen u jednu rupu, zaklon pod hrastom, zamotan u muhadžirsku deku, koju sam

još imao, i zaspao »kao zaklan«. Kada sam se sjutradan probudio, prva mi je briga bila: kako da susretne čovjeka ili nađem na kuću, koji će mi pomoći, odnosno koji me ne će izdati partizanima: jer je tada pod

Odlučio se na bijeg iz nepregledne povorke smrti. I uspio na jedvite jade. Preplivao je Savu i domogao se slovenskog trapističkog samostana. Kad se mjesne jugokomunističke vlasti počinju zanimati za njega, uspijeva prebjeći u Trst i konačno se dočepati slobode.

partizanskom zvijezdom sva Slovenija bila i živjela. Nakon duga hodanja kroz šumu, i preko šume, zaista naiđem na jednu kuću, koja me je nasreću primila. Čak me je upozorila, da partizanske straže kontroliraju kraj. Za kratko vrijeme ostanem u sobi sam, ali u taj čas očujem na vani sumnjivo klapanje. Pomislim, da je partizanska kontrola i sakrijem se. A to je samo bilo to: kući je dolazila gazdina kći. Ja još ne znajući tko je – i da ne upadnem u zamku – ne javljam se. Napokon sam sav ponizhen izišao »iz skloništa«. Iznenada gazdina kći žestoko se obori na me i napane me, da sam ustaša, jer sam nosio neku vrst vojničkoga odijela. A ustaše su – veli ona – ubili njezina zaručnika. Počnem objašnjavati i braniti se, da ustaše nikada nisu bili u Sloveniji. Jedva uspijem.

Moj je sada glavni cilj bio, da se domognem koje slovenske župske ili uopće crkvene kuće. Na desnoj strani Save, na kojoj sam bio, malo je bilo župnika na župama, budući da su mnogi bili u logorima u Njemačkoj ili drugdje, a putovati dugo i daleko i tražiti, pogibeljno je. Zato se odlučim, da prijedem na lijevu stranu Save, gdje se nalazi Rajhenburg i samostan trapista, odnosno još bliže se nalazi njihova podružnica Sremič. Preko mosta ne smije se prijeći; trebam rijeku preplivati. Kasno u dubokoj noći negdje oko ponoći odem na nedaleku obalu Save. Moram najprije preko ceste prijeći, da dođem do rijeke. Zato još čekam, dok na cesti prestane partizansko stražarenje i promet. Na obalu stignem. Svučem se, a odijelo i teške cipele zamotam u impermeabilni papir. Kada prijedem, preplivam, da se mogu u toj hladnoj svibanjskoj noći obući u suho. Taj zamotani teret odijela svezao sam uzicom oko vrata i pritisnuo na leđa te zaplivaov, želeći na drugu stranu ići ravno. Međutim, tamna noć i iscrpljenost učinili su, da me je voda zaniжела koso, niz Savu. A nespretno svezana uzica počela mi je

žuljati i rezati vrat dosta oštro i jako – i gušiti me. Pomislih: sve je izgubljeno, ne ću iz vode više nikada živ izići; tu u ovoj vodi moj je grob, za koji nitko ne će znati. U toj očajnoj borbi dohvatim se nečega, bio je kamen-hrid na obali. Zagrlim ga »kao brata«! Obukao sam se i odmorio te »put pod noge« do Sremiča. Bilo je to 20. svibnja 1945. Prispio sam u juturne posve rane sate. Ušao sam u vrt i čekao svanuće. Njihov kućni stražar čuo me je, ali se je bojao intervenirati misleći, da sam opasan kradljivac. Ujutro sam se nadstojnicima kuće prijavio. Sreća me je poslužila, da je u toj podružnici boravio jedan brat trapist Hrvat. Tako sam mogao lakše u to burno i nesigurno vrijeme dokazati svoju identičnost. Tu u Sremiču kod trapista ostao sam, po prilici, do konca mjeseca srpnja. Nastojao sam učiti slovenski i držati Mise u pomanjkanju domaćih svećenika u obližnjim mjestima te u samome Krškome.

Slovinci su u vrijeme zadnjega rata bili politički podijeljeni: dok su jedni vjerovali u novu partizansku Jugoslaviju, dotle su drugi protiv nje se borili; i na koncu rata proglasili Državu Sloveniju. U području Rajhenburga i Krškoga pragmatični slovenski narod brzo je uvidio: da ga partizansko-komunistička Jugoslavi-

ja pritiska, iskorišćuje, i ubija. Seljaci su rogororili i govorili: »U svoje vrijeme Nijemci su nam bolje mijenjali novac, nego ovi šumari!« Po selima i gradovima počela je stroga ophodnja policije; pojavila se špijunaža, indoktrinacija i šikanacija. Uvidjevši sve to – tu komunističku Jugoslaviju Slovenci su počeli posve odbacivati. U toj i takvoj situaciji mjesne policijske vlasti stale su se i za mene zanimati: što sam i što radim tu. Prior trapista im je odgovarao, da sam turist iz Hrvatske i na odmoru. Izgleda, to ih nije uvjeravalo. Ukratko: moj je boravak u Sremiču postao sumnjiv i nepoželjan. Odlučio sam povratiti se u Hrvatsku, u Zagreb. Nakon dobivenih informacija otuda, gdje mi moja franjevačka zajednica poručuje: nikako natrag nego samo neku da naprijed – preostala mi je jedino emigracija! Putovanje i kretanje u to doba nije bilo moguće bez partizanske propusnice. »Narodni odbor« u Videmu izda mi propusnicu za Ljubljanu, jer sam rekao: da idem na tamošnju vjersku komisiju. To je bila samo izlika. Ustvari, otišao sam u franjevački samostan u Ljubljani, gdje mi je posredstvom fratara izdana posebna propusnica za Trst, tobože u ime studija. Na 1. kolovoza 1945. stigao sam u Trst. Iako su jugoslavenski partizani tada Trst donekle smatrali svojim, ja sam bio sada izvan njihova dohvata. Osjetio sam svjež i široki zrak slobode. Iz svega srca sam veselo izdahnuo: »O lijepa, o draga, o slatka slobodo, / dar, u kom sva blaga višnji nam Bog je do.«

A hoće li – i kada – taj ljudski i božanski dar slobode ugledati i doživjeti moj krvavo potlačeni hrvatski narod!?

Zürich, 15. studenoga 1983.

Vinko Nikolić (priredio), *Bleiburg: uzroci i posljedice*, Knjižnica Hrvatske revije, München – Barcelona, 1988., str. 96. – 108. ✍

Dekret pape Urbana VIII.

U skladu s dekretom pape Urbana VIII. i uredbom II. vat. sabora izjavljujemo da ne želimo preteći sud Crkve kome se potpuno podvrgavamo. Riječi »mučenik«, »mučeništvo«, »čudesna« i slično imaju u ovom glasilu samo vrijednost ljudskog svjedočenja.

STOPAMA POBIJENIH

glasilo Vicepostulature postupka mučeništva
»fra Leo Petrović i 65 subraća«, III., 2 (17),
Široki Brijeg, 2016. , srpanj – prosinac, 2016.

Glavni i odgovorni urednik:
fra Miljenko Stojić, vicepostulator

Lektura i korektura:
Zdenka Leženić

Zaključenje broja: 25. lipnja 2016.

Adresa:
BiH: Kard. Stepinca 14, 88220 Široki
Brijeg
HR: Humac 1, p. p. 1, 20352 Vid

Veza:
tel.: +387 39 700-325
faks: +387 39 700-326
e-pošta: mostar@pobijeni.info
internet: www.pobijeni.info

Grafički prijelom i tisak:
FRAM-ZIRAL, Mostar

Glasilo izlazi polugodišnje:
siječanj i srpanj

Stare brojeve, osim posljednjeg, možete u pdf obliku preuzeti sa stranica portala pobijeni.info u poglavlju Izdavaštvo.

Cijena pojedinog primjerka:
3 KM; 12 KN; 3,75 EUR; 4,25 CHF;
6,50 USD; 6,50 CAD

Godišnja pretplata (s poštarinom):
BiH 7,5 KM; RH 33 KN; EU 7,5 EUR;
CH 8,50 CHF; SAD 13 USD; Canada
13 CAD

Slanje pretplate, dobrovoljnih priloga...
(s naznakom za Vicepostulaturu i za što):
a) poštanskom uputnicom
b) UniCredit Bank d.d. Mostar, poslovna Ljubuški:
žiro-račun (BiH): 3381602276649744
devizni račun (inozemstvo):
IBAN: BA393381604876650839
SWIFT: UNCRBA22

ISSN: 1840-3808

RIJEČ UREDNIKA

fra Miljenko Stojić

Dragi čitatelji!

Danas su dva pojma i te kako nanožna u našoj sredini. Na žalost, to su globalizacija i novi svjetski poredak koji svakim danom sve više stežu obruč oko naše slobode. Do nas je hoće li ga uspjeti stegnuti ili ćemo ga uspjeti razvrgnuti. Čine nam to ovosvjetski moćnici na temelju nagomilana bogatstva. Nije ono krivo, krivi su oni. Umjesto da njime čine dobro, oni čine zlo. Zaboravili su da čovjeku kraj sebe treba biti brat, a ne zlikovac koji mu radi o glavi.

Kršćanstvo tako ne postupa, iako je i ono globalizatorsko i neprestano stvarajući novi svjetski poredak. U srži njegova postupanja je Božji zakon koji svakoga čovjeka uzdiže na jednako dostojanstvo i time stvara novi svjetski poredak ispunjen Božjom ljubavlju. Kako je u takvu svijetu lijepo živjeti!

Tko shvati ove činjenice, uspjeh će u svojoj glavi razmrsiti činjenice iz prošlih vremena. Ne će papagajski ponavljati da se okanimo prošlosti i prionemo budućnosti, već će zavoljeti svoju povijest takvu kakva je i na njezinim temeljima graditi svoju ljepšu budućnost. Jedino sebičnjak zaboravlja žrtvu svojih predaka i sve usredotočuje na samoga sebe.

Svi dosadašnji brojevi ovoga našega glasila išli su u ovom pravcu: istražujemo prošlost svjetlom koje nam daje naša vjera. I uspjeh nije izostao. Mnogi su posvjedočili o djelovanju ruke Božje u svome životu, pronalazili smo razbacane kosti pobijenih i dostojno ih pokapali. Zloćudna namisao jugoslavenstva nije odnijela

pobjedu. Žrtva pobijenih postala je putokaz nama živima.

Zahvaljujemo Bogu da smo kroz vrijeme od zadnjeg broja glasila uspješli pronaći i fra Antu Majića. Jedini trag do njegovih posmrtnih ostataka vodio je preko kratke bilješke u dokumentima groblja Mirogoj. Netko je to hrabro zabilježio, drugi hrabri nisu brisali i tako je sve stiglo do naših dana. Upornost se isplatila, odnosno Bog nije dopustio da taj mladi franjevac iščezne bez traga.

Koristimo ovu prigodu ponovo zamoliti sve one koji nešto znaju o pobijenim hercegovačkim franjevcima da nam to što prije dojavite. Nemojte se zavaravati mislju da to vjerojatno već znamo ili da ste to nekada rekli nekom fratru. Tko zna znamo li i je li taj podatak stigao do nas. Zbog toga sve ponovite i zajedno doprinesimo da istina o pobijenim hercegovačkim franjevcima izide što jače na svjetlo dana.

Rad na istraživanju pobijenih hercegovačkih franjevaca znamo da je doveo i do sustavnog istraživanja pobijenih civila. Zajedno su ubijani i grijeh bi bio jedne dostojno pokopavati, a druge ostavljati. Država s obiju strana granice u tome gotovo da nije pomagala. Nju i dalje steže namisao jugoslavenstva. Međutim, svoju su ruku pružili određeni svjesni pojedinci. I tako se spašava što se spasiti dade.

Zbijmo, dakle, redove i ne obeshrabrujmo se. Izlaz uvijek postoji samo ako smo ga spremni tražiti. Učinimo to i neka vam je mir i dobro!

IZ SADRŽAJA

Iz ljetopisa	4	Nagradni natječaj	40
Istraživanja	17	Podsjetnik	45
Stratišta	20	Povijesne okolnosti	52
Pobijeni	26	Razgovor	54
Glas o mučeništvu	30	Iz Vicepostulature	59
Odjek u umjetnosti	38		